

5. Pupilla muscorum Müller. /1 egz.; prócz tego - 2 egz. młodych Pupillidae, nie dające się bliżej określić/.

Bithynia tentaculata L. /1 egz./

W uzupełnieniu opisu tego profilu należy jeszcze wspomnieć o bardzo ważnym znalezisku wyrobów krzemiennych. Wiosną 1929 r., na skutek zarządzenia Sejmiku powiatu rówieńskiego, wykonano na odcinku "tarasu lessowego", bezpośrednio przylegającym do cegielni, szereg wierceń. Obok otworu, wykonanego w niewielkiej odległości od omawianego odsłonięcia, znalazłem na powierzchni pozostałości próbek różnych utworów, wydobytych podczas wiercenia, ~~z których~~ dwa wyroby krzemienne, (w. j. tabl. I, rp. 5-5a i 6-6a) których opis szczegółowy podaję poniżej. Według zapewnień właściciela cegielni, który przy wierceniu tem był obecny, zostały one wydobyte z głębokości około 17 m, w próbce zawierającej piasek zmieszany ze żwirem i otoczkami kredowymi.

Zarówno głębokość, z której owe dwa krzemienie miały być wydobyte, jakoteż charakter utworu, w którym miały się one znajdować - upoważniają do związania ich z poziomem spągowym powyżej opisanej serji piasków rzecznych.

5. G r ó d e k. W całości kształcie zagadnienia stratygrafji lessu - l e s s w a r s t w o w a n y reprezentuje, niewątpliwie, jedną z bardzo ważnych kwestyj. Profile powyżej podane świadczą wymownie o tem jak dalece poglądy dotychczasowe na genezę, wiek, a w związku z tem - pozycję stratygraficzną lessu warstwowanego, odbiegają od stanu faktycznego. Mógłbym więc na profilach tych poprzestać, gdyż dają one dostatecznie poważną podstawę do zupełnie odmiennej interpretacji tego utworu, uważam jednak za wskazane uzupełnić je wynikami badań nad zaleganiem, w złożach lessu warstwowanego, zawartości kulturowej jednego z najlepiej zbadanych stanowisk orinjackich w Gródku.

Less warstwowany Utwór ten na terenie Gródka i w najbliższej okolicy, występuje w spągu lessu eolicznego. Zatem, mamy tu stosunki - że tak powiem - typowe dla naszych obszarów lessowych: od góry less subaeralny, ku dołowi

less warstwowany porównanie

"przechodzący niepostrzeżenie" w less warstwowany. Zgodnie z dotychczasowymi poglądami - byłaby to zwarta serja, jak w danym wypadku, lessu młodszego górnego. Less bowiem warstwowany, według tych poglądów, reprezentuje jedynie f a c j e s lessu eolicznego. Gdyby istotnie tak było, to występujące w tym utworze, na wyżej wspomnianem stanowisku, zabytki paleolityczne tworzyłyby tak zw. w a r s t w ę k u l t u r o w ą, przedstawiającą j e d e n z w a r t y p o z i o m z a b y t k o w y, odpowiadający p o w i é r z e h n i tworzącego się podówczas pokład lessu ^{z jednej strony - jednorodność wspomnianych zabytków paleolitycznych z lessem, w którym one występują,} warstwowanego. Jest to zrozumiałe, gdyż ^{całej serji lessowej należałoby} przyjmując ^{z drugiej zaś -} ciągłość sedymentacji, ^{wymagalibyśmy} wykluczyć możliwość poważniejszych zmian w rozmieszczeniu ~~na~~ zawartości kulturowej ^{omawianego} ~~na~~ stanowiska paleolitycznego.

W prehistorji dyluwjalnej, podobnie jak w geologii, m e t o d a s t r a t y g r a f i c z n a jest podstawową metodą roboczą. Dlatego też jednym z n a j w a ż n i e j s z y c h z a d a ń prehistoryka, prowadzącego badania terenowe, jest ścisłe ustalenie faktu czy zawartość kulturowa danego stanowiska występuje w złożu pierwotnym, czy też wtórnym. Od tego bowiem zależy określenie jej stosunku chronologicznego do utworu, w którym zalega. W pierwszym wypadku konstatujemy j e d n o c z e s n o ść zawartości kulturowej z utworem, w którym ~~ona~~ ^{ona} występuje, w drugim zaś - jej u p r z e d n i o ść w stosunku do tegoż. O ile więc zacytowany powyżej pogląd na kwestję lessu warstwowanego jest słuszny - zawartość kulturowa omawianego stanowiska orinjalckiego winna występować ~~na~~ ^{na} złożu pierwotnym, nie zaś wtórnym, jak to ^{jest} w rzeczywistości, ~~na złożu wtórnym~~.

Przystępując do przedstawienia odnośnych wyników badań, ^{uwzględnić} ~~zwrócić~~ ^{za niezbędne} ~~poprzedzić~~ je krótką charakterystyką terenu.

Wieś Gródek leży na obu brzegach doliny zalewowej Uścia, wciętej w "taras lessowy". Szerokość pradoliny na przestrzeni Gródka wynosi ±2 km, z czego 1-1,7 km zajmuje platforma "tarasu lessowego", rozpostarta u podstawy południowego brzegu pradoliny. Przy brzegu północnym "taras" ten dochował się jedynie miejscami, w postaci strzępów obrzeżających pod-

nóże zbiega tego brzegu. Powierzchnia "tarasu lessowego" leży w poziomie 183-188 m n.p.m. /względnie - 179-188 m /. Wyścieka on najniższą partję pradoliny Uścia, wyerodowaną w kredzie podczas interglacjału Riss-Wurm /10/. U podstawy prawego brzegu pradoliny Uścia, w punkcie styku jej z pradoliną Horynia, na N od Gródka, dochowała się listwa tarasu erozyjnego, leżąca w poziomie ±186-190 m n.p.m. Pokrywa ją: dołem - warstwa żwiru i otoczków kredowych, górą - less eoliczny, tworzący powierzchnię najwyższej wzniesionej partji "tarasu lessowego". Opierając się na wynikach swych badań, wspomnianą listwę tarasu erozyjnego określiłem jako pozostałość dna Prauscia z okresu zlodowacenia Risskiego /l.c., str. odb. 57-60/. Brzegi pradoliny, na odcinku omawianym, tworzą pasma wyniosłości kredowo-lessowych, których punkty kulminacyjne są wzniesione na 230-235 m n.p.m. Stoki brzegów, naogół, są dość łagodne, pocięte przez erozję wsteczną w okresie poprzedzającym akumulację lessu młodszego górnego oraz współczesnym.

"Taras lessowy" w obrębie Gródka składa się z lessu typowego, reprezentującego less młodszy górny, oraz lessu warstwowanego, którego spąg leży ± w poziomie zwierciadła Uścia; poniżej występują aluwja piaszczyste, zawierające żwir i drobne otoczki kredowe. Wysokość względna "tarasu", w stosunku do 0 Uścia /±171 m n.p.m./, wynosi 9-12 m .

Ilość odkrytych dotąd w Gródku stanowisk orinjackich dosięga obecnie liczby dziewięciu. Za wyjątkiem jednego, reszta znajduje się na prawym brzegu doliny Uścia. Wszystkie stanowiska są położone na "tarasie lessowym", przyczem większość, z pośród znajdujących się na prawym brzegu, leży na terenie najwyższych ^{wzniesionych} partji tego "tarasu", już u podstawy stoku wyniosłego brzegu pradoliny. ^(ryc. 8) Warunki geologiczne oraz charakter złożeń zawartości kulturowej tych stanowisk są identyczne.

Ryc. 8.

Ponieważ przedstawienie całości uzyskanych dotąd wyników badań geologiczno-prehistorycznych w Gródku jest niemożliwe, ze względu ^{na} temat pracy niniejszej, ograniczam się przeto do podania dwóch profili: poprzecznego i podłużnego /ryc. 12-13/, ilustrujących zaleganie zawartości kulturowej

rowej II-go stanowiska orinjackiego. Powyższe profile nawiązują do opublikowanej przeze mnie definicji genezy i wieku lessu warstwowanego oraz definicji złoża zawartości kulturowej tego stanowiska /1,11/.

Na załączonej mapce hipsometrycznej części terenu Gródka /ryc. 9 / - cyfrą 2 zostało oznaczone miejsce II-go stanowiska. Zarazem, mapka ta ilustruje warunki topograficzne tegoż oraz stanowisk sąsiednich, oznaczonych na niej cyframi 1, 3, ⁻⁸ ~~4, 5, 6~~. Strzałka o kierunku zbliżonym do NW-SE wskazuje linię przekroju podłużnego, odpowiadającą linii magistralnej na planie zbadanej dotąd części rzeczonoego stanowiska; strzałka o kierunku zbliżonym do NE-SW oznacza linię przekroju poprzecznego - prostopadłą do powyżej wzmiankowanej linii magistralnej.

Ryc. 9.

Celem dokładnego przedstawienia charakteru złoża zabytków orinjackich, występujących na tem stanowisku, uwzględnikiem zawartość kulturową dwóch pasów trzymetrowej szerokości, przy czym - rozmieszczenie zabytków w obrębie każdego ^{składowego} pasa ~~metrowego~~ zostało potraktowane odrębnie i na odnośnych profilach jest oznaczone inną linią /ciągłą, przerywaną i punktowaną/. W profilu podłużnym /ryc. 12/ uwzględniono pasy metrowe zewnętrzne, w stosunku do linii magistralnej, 2-go, 3-go i 4-go m; w profilu poprzecznym /ryc. 13 / - pasy metrowe 1-go, 2-go i 3-go m, wewnętrzne, w stosunku do punktu zerowego /R.0/ na tejże linii magistralnej (ryc. 10).

Ryc. 10.

Oba powyższe profile odzwierciedlają rozmieszczenie poziome i pionowe zabytków, ustalone na podstawie ścisłych pomiarów. Punkty w postaci dużych kropek oznaczają kości ssawców dyluwjalnych /bądź całe, bądź ich fragmenty/, krzyżyki zaś - wyroby krzemienne. Ponieważ każdy z tych punktów odpowiada pojedynczemu okazowi, biorąc przeto pod uwagę ich sporadyczność oraz znaczne różnice poziomów, należy skonstatować, iż tego rodzaju ^{obiekty paleolityczne} rozmieszczenie ^{obiekty paleolityczne} nie ma nie wspólnego z załaganiami zabytków in situ, tworzących t.zw. warstwę kulturową.

Jak już zaznaczyłem, zabytki paleolityczne występują na stanowisku omawianem w złożach lessu warstwowanego. Otóż, obecności ich w tym

utworze nie zdradzają żadne cechy zewnętrzne, co miałyby miejsce, gdyby zalegały one w złożu pierwotnym, odpowiadającym ówczesnej powierzchni tworzącego się pokładu lessu warstwowanego, a zarazem - powierzchni obozowiska, którego są pozostałością. Poszczególne warstewki lessu, nawiasem mówiąc - naogół bardzo cienkie, nieregularne, przeważnie typu wkładkowego, zachowują swój normalny wygląd niezależnie od obecności w nich takich czy innych zabytków. Zatem, występowanie ich w lessie warstwowanym nosi charakter iniekcyjny. Zjawisko to rzuca się w oczy szczególnie jaskrawo w tych miejscach, gdzie występują rzekome "paleniska". Są to soczewkowane warstewki wkładkowe materiału paleniskowego na wtórnym złożu. Głównym składnikiem ich jest pył węglowy z domieszką lessu, w którym, ponadto, występują sporadycznie drobniutki okruchy węgla, ułamki kości kalcynowanych oraz - bardzo rzadko - grudki przepalonego lessu. Poza tem, owe rzekome paleniska zawierają dość liczne zabytki niekalcynowane, jak: kości całe i ich fragmenty, wyroby krzemienne oraz muszelmaki dziurawione z naszyjnika. Fakt powyższy zasługuje na podkreślenie ze względu na to, iż występowanie tego rodzaju zabytków przepalonych w warstewkach materiału paleniskowego należy do rzadkości.

Skupienia materiału paleniskowego, w postaci soczewkowatych warstewek wkładkowych, były odkryte na stanowisku omawianem w trzech różnych punktach i na różnych poziomach. Pozostałości jednego z nich, w ścianie lessu warstwowanego, przedstawia załączone zdjęcie fotograficzne /ryc. 11/. Uwidacznia ono w sposób dobitny i dentyczność charakteru warstewki "paleniskowej" z warstewkami lessowemi, wśród których zalega i z którymi tworzy harmonijną całość. Przeciwności pierwotności złoża rzekomych "palenisk" przemawiają również inne fakty, a mianowicie: obecność wkładek normalnego lessu warstwowanego oraz przewarstwienie z tym ostatnim warstewek paleniskowych; brak śladów przepalenia lessu występującego w spodzie tych palenisk, wreszcie - rozproszenie materiału paleniskowego na całej przestrzeni stanowiska i na różnych poziomach jego, bądź

Ryc. 11.

w postaci cieniutkich słozi pyłu węglowego, bądź pojedynczych okruchów węgla i ułamków kości kalcynowanych.

Ryc. 12.

niekorus

wypowianych

Opierając się na obu ~~zadaniach~~ powyżej profilach, w rozmieszczeniu pionowym zawartości kulturowej tego stanowiska możnaby wyróżnić 3-5 odrębnych poziomów zabytkowych. Byłby to jednak podział nieścisły: 1^o ze względu na iniekcyjny charakter występowania zabytków w złożach lessu warstwowanego, i 2^o - iż żaden z tych poziomów nie jest genetycznie związany z jakąś jedną określoną warstwą lessu, na powierzchni lub wewnątrz której zalegałyby zabytki tworzące dany poziom, lecz każdy z nich pozostaje w związku z pewnym kompleksem różnych warstewek lessowych, którego kierunek i stopień upadu odzwierciadla. Rzut oka na profil podłużny ujawnia zgodność przebiegu owych poziomów zabytkowych z ukształtowaniem powierzchni podłoża. Ponieważ reprezentują je objekty pojedynczo rozproszone w różnych warstewkach lessowych, wskazuje to na ścisły związek rozmieszczenia poziomego i pionowego zabytków z procesem tworzenia się pokładu lessu warstwowanego. ~~w tym miejscu~~. Tem się też tłumaczy niejednakowy przebieg poziomów zabytkowych na różnych odcinkach stanowiska. Pod tym względem zasługuje na uwagę odcinek położony ponad dnem zagłębienia wyerodowanego w kredzie. Na odcinku tym, jako u podstawy stoku, spływające w błocie lessowem zabytki osiadały, i stąd ich tak znaczne nagromadzenie oraz położenie niemal zupełnie poziome.

Ryc. 13.

Przebieg poziomów zabytkowych na profilu poprzecznym podkreśla jeszcze bardziej zależność rozmieszczenia zawartości kulturowej tej partji stanowiska od przebiegu warstewek lessowych. ~~W tym miejscu~~ ^{Zachodni ku} bowiem ~~ten~~ ~~W tym miejscu~~ bardzo ciekawe zjawisko - nie zgodności kierunku i upadu tych warstewek z pochyleniem powierzchni podłoża. ~~W tym miejscu~~ ^{nie wdając się w obieranie nie smażanie przerywnego zjawiska, przegną zarzucić} ~~z profilu ten ten i oni~~ ^{z profilu ten ten i oni} podłużnej końcowego odcinka wąwozu, którego dno kredowe posiada spadek w kierunku doliny Uścia, wynoszący w tem miejscu 2,5°. Ponieważ kierunek upadu warstewek lessu oraz związanych z nimi poziomów zabytkowych jest odwrotny - nie ku dolinie, lecz ku plateau - ilość zabytków w pd.-zach. partji tego profilu /od strony doliny/ jest nieznaczna, natomiast w par-

tji przeciwległej /pn.-wsch./ nagromadzenie ich jest tak duże, że sprawia wrażenie warstwy kulturowej. Lecz i tu nie występują one w jednym poziomie, przyczem, minimalna rozpiętość pionowego ich rozmieszczenia waha się ^{srednio} w granicach od 20 do 40 cm. Znaczniejsze, niż na innych odcinkach, nagromadzenie pozostałości kulturowych w tej części stanowiska jest wynikiem, jak to już zaznaczyłem, osiadania zabytków spływających w błocie lessowem, po pochyłości powierzchni tworzącego się podówczas pokładu lessu warstwowanego, na zasypane już częściowo dno wąwozu. Wskazuje na to łagodny upad, a nawet - zupełnie poziome położenie warstewek lessu i związanych z nimi poziomów zabytkowych na tym odcinku stanowiska (por. ryc. 14).

Ryc. 14.

Fakty powyżej przedstawione, jak sądzę, dają dostatecznie poważną podstawę do stwierdzenia: 1^o w t ó r n o ś c i z k o ń a z a b y t k ó w, reprezentujących) zawartość kulturową omawianego stanowiska, oraz, 2^o - d e l u w j a l n e g o p o c h o d z e n i a utworu - l e s s u w a r s t w o w a n e g o, w którym ^{one} ~~walczą~~ występują. Ponieważ nie widzę, przynajmniej narazie, możliwości przyjęcia odmiennej ~~ich~~ interpretacji - ^{zob. Fabron} podtrzymuję przeto nadal swoją definicję genezy i wieku tego lessu, zacytowaną na wstępie niniejszej publikacji.